

In de Branding

Natuurvereniging Hollandse Delta
(een afdeling van de KNNV)

natuurstudie | natuurbeleving | natuurbescherming

jaargang 34 nr. 2 EXTRA - mei 2026

Extradikke digitale editie

THEMA

Natuur in de stad

Uitgelicht: Wat verstaan we onder stedelijk groen
Op Stap: Naar het Nationaal Park Rotterdam
Natuur dichtbij: Stadsnatuur voor iedereen
Onder de Loep de Amerikaanse schaarbek
En verder: tegelwippen en bushokjes, natuur op je eigen drempel,
pissebedden, een insectenhotel en boomvalken

Voorwoord

Voor u ligt weer een prachtig exemplaar van 'In de Branding'. Op het moment van schrijven is het voorjaar echt aangebroken. De bomen staan in de bloesem, de ganzen hebben kuikens, de schapen lammetjes. De planten schieten de grond uit, de bomen krijgen weer blaadjes en de vogels zingen hun hoogste lied. Kortom de natuur op zijn mooist? In ieder geval heerlijk weer om er op uit te trekken.

Dit kan op eigen houtje maar zeker ook door mee te gaan met een van de excursies die we organiseren en die te vinden zijn op de website.

Als bestuur kijken we terug op een goed bezochte ALV waar Jeroen Helmer, na het 'officiële deel' een bijzonder goede en informatieve lezing hield over de Levensloop van de eik. Wij hebben tijdens de ALV een oproep gedaan voor nieuwe bestuursleden. Er hebben twee leden afscheid genomen en die vacatures willen we graag vervuld zien. Het betreft algemene bestuursleden. Mocht u/je geïnteresseerd zijn, dan horen wij dat graag en we gaan hierover graag in gesprek.

Met vriendelijke groeten
Petra van Nes-de Man

Noot van de redactie.

Deze extra digitale editie heeft twee extra artikelen op de pagina's 4 t/m 7 die niet geplaatst zijn in de gedrukte editie 2026-2.

In dit nummer

- Voorwoord
- 1 Boomvalken in de stad?
- 2 Wat verstaan we onder stedelijk groen?
- 4 Over tegelwippen en meer ruimte voor natuur in de stad
- 6 Natuur begint op je eigen drempel
- 8 Waarom verstopt een pissebed zich?
- 9 Insectenhôtels: zinloos of zinvol?
- 10 Stadsnatuur voor iedereen:
de 3+30+300-regel wijst de weg
- 12 Op stap naar het Nationaal Park Rotterdam
- 14 Ga mee op stadssafari!
- 17 Orchideeën in Hellevoetsluis
- 18 De Amerikaanse schaarbek, een tropische verrassing
- 20 Uit de Werkgroepen
- 20 Count4Nature
- 20 De Woensdagtellers
- 21 Activiteitenkalender
- 22 Colofon

Nestboom van hedendaagse boomvalk. Foto: Peter D. Ganzeboom

Boomvalken in de stad?

Door Peter D. Ganzeboom

Toen Tom van Wanum mij vroeg om voor dit themanummer over "De Stad" een stukje te schrijven over boomvalken kon ik dat niet weigeren. Alles over boomvalken interesseert mij immers en nooit ben ik te beroerd om dat te delen.

Er diende zich wel meteen een probleem aan: in de stad leven geen boomvalken! Gelukkig maar, zeg ik er in alle eerlijkheid achteraan, want de meest elegante luchtjager die ons land rijk is, zie je het liefst in een natuurlijke omgeving. Het is al erg genoeg dat ze hun nesten de laatste decennia het liefst kiezen in hoogspanningsmasten (begrijpelijk, want qua stevigheid en overzichtelijkheid is er geen betere boom denkbaar dan dat, maar met natuur hebben die masten niets te maken). Zouden mijn geliefde boomvalken zich ook nog eens verlagen tot een nestkeuze tussen het beton, asfalt en verkeerslawaaï van de stad, dan sluit ik niet uit dat ik zal afhaken. Maar goed, dat doen ze gelukkig dus niet...

Hebben boomvalken en steden dan helemaal niets met elkaar? Jazeker, boomvalken profiteren van de stad. Of beter: ze profiteren van het voedselaanbod ervan, voornamelijk bestaand uit gierzwaluwen, die hoog boven de huizen hun ding doen.

Boomvalken jagen (vrijwel) uitsluitend op snelheid, in de vrije lucht. Dus niet in de stad, maar erbóven. Liefst net iets hoger dan de zwaluwen, zodat ze die van bovenaf kunnen overrompelen met een pijlsnelle stootvlucht. Die vlucht wordt ook wel 'baksteenvlucht' genoemd, want een met samengevouwen vleugels naar beneden stortende boomvalk heeft alles weg van een vallende baksteen.

Het is niet altijd raak aan het einde van zo'n stoot. De zwaluwen zullen al hun vliegkunsten uit de kast halen om de baksteen te ontwijken. Daarna volgt meestal een spectaculaire achtervolgingsvlucht. Soms verschijnt ineens de partner van de boomvalk op het toneel. Dan is het gauw bekeken voor de gierzwaluw.

Ik kijk al meer dan 35 jaar naar boomvalken, maar nog altijd staat het kippenvel huizenhoog op mijn armen als ik getuige ben van zo'n jachtpartij. Dat is trouwens niet vaak, want zelfs voor een doorgewinterde "boomvalker" als ik is het een zeldzaam geschenk om een boomvalk boven de stad in beeld te krijgen, laat staan jagend. Het blijven immers snelle roofvogels; het ene moment vliegt hij boven je, en het andere is hij weer voorbij.

Het is vaak als je niet zoekt, dat je iets moois te zien krijgt.

Mijn advies luidt daarom: ga ze niet specifiek zoeken, want de meeste tijd zul je je tijd verspillen aan wolken en lucht. Je kunt je tijd veel beter besteden in de stad: luisteren naar zanglijsters, kijken naar nestelende mezen of, met een ijsje in je hand, naar brutale mussen op een terras.

Tot slot: wat is stad? Stad zijn ook grote villawijken met landgoedachtige tuinen

of sportcomplexen en industrieterreinen omzoomd met hoge bomen, aan de rand van de "betonnen stad". Dat deel van de stad is wel populair bij boomvalken, waarschijnlijk omdat daarvandaan de verschillende jachtbiotopen eenvoudig te bereiken zijn: de stad met zijn gierzwaluwen, het land met zijn boeren-, oever- en huiszwaluwen en talrijke andere vliegende prooidieren.

Een voorbeeld: aan de rand van Spijkenisse broedt al ruim een decennium een boomvalkenpaar in de bomen rond een sportcomplex. De dichtstbij gelegen wijk met gierzwaluwen is gemiddeld nog geen 150 meter weg.

Wie honger heeft naar meer informatie kan eens door mijn website struinen www.boomvalken.nl. 100% boomvalkgarantie daar! Of mail anders gerust een vraag naar peterdestadsvogelaar@gmail.com

Een grasparkiet vind je alleen in de stad! Foto: Peter D. Ganzeboom

Roof Park, Utrecht. Foto: Astrid van der Schree

Wat verstaan we onder stedelijk groen?

Door Joeri Morpurgo.

Wanneer is een stukje natuur in de stad nu precies een park? En hoe definiëren we een boom of struik? Het lijkt misschien vanzelfsprekend, maar in wetenschappelijke publicaties lopen de definities nogal uiteen. En dan is het lastig vergelijken. Milieuwetenschapper Joeri Morpurgo (Universiteit Leiden) onderzocht de afgelopen jaren voor zijn promotieonderzoek de verschillen en ontwierp een algemeen classificatiesysteem voor stedelijk groen.

Wanneer is iets een boom?

Stadsgroen is een populair onderwerp in wetenschappelijk onderzoek naar eco-systemen en biodiversiteit. 'Wanneer een onderzoeker kijkt naar het verminderen van hitte in de stad, spelen parken een grote rol in het onderzoek', zegt Morpurgo. 'Als iemand anders kijkt naar stedelijke waterregulatie, het welzijn van de inwoners of de biodiversiteit in de stad, zijn parken vaak ook een cruciaal onderdeel.' Maar wat blijkt? De definitie van een park verschilt nogal. 'We hebben een algemeen idee over stadsgroen: we vinden het positief. Maar als we de definitie telkens aanpassen aan ons eigen onderzoek, hebben we helemaal geen maatstaf om de effecten te meten en vergelijken.' Morpurgo analyseerde daartoe 143 wetenschappelijke artikelen over onderwerpen

zoals klimaat, menselijke gezondheid en biodiversiteit. Daarin keek hij wat onderzoekers in hun publicatie definieerden als stedelijk groen. 'Het grootste verschil dat ik aantrof, is de term boom. Als bioloog is de definitie daarvan voor mij vrij duidelijk: is het een boomsoort, dan is het een boom. Dat zagen we in het onderzoek niet terug.' Sommige onderzoekers hanteerden namelijk de definitie dat alle vegetatie boven de twee meter een boom is. Anderen gebruiken dan weer heel andere afmetingen, aldus Morpurgo. 'Maar een boom van twintig meter heeft natuurlijk een heel ander effect op de omgeving dan een struik van twee meter. Beleidsmakers zeggen dan: "Uit onderzoek blijkt dat bomen goed zijn voor de stad of voor het welzijn." Maar we weten dan niet eens waar het precies over gaat. Dat is eigenlijk heel gek.' En dat is ook zichtbaar bij andere termen. 'Zo vond ik 27 verschillende beschrijvingen binnen het thema bebossing.'

Een nieuwe tool voor vegetatie

Om verwarring in de toekomst te voorkomen, heeft Morpurgo een classificatiesysteem gemaakt op basis van bestaande literatuur. 'Die classificatie geeft eerst de algemene definities: wat verstaan we bijvoorbeeld onder landbouw, een park, wetland of een groen dak. Vervolgens hebben we daar

een verdiepende laag aan toegevoegd.' Die verdiepende laag bestaat uit vragen over de bedekkingsgraad, de hoogte, de gelaagdheid, en in het geval van bossen, de dominante groenblijvendheid. Daar komt dan een specifieke benaming uit. 'Met deze definities weten we in de toekomst zeker dat we het over hetzelfde hebben.'

De volgende stap is om met die classificatie een nieuwe tool te creëren. 'Het idee is dat je in die tool een plek kan intypen en een kaart met informatie krijgt. Die laat dan zien welke vegetatie er is, welke hoogte het heeft en onder welke categorie het valt.' Met een paar klikken heb je meteen alle informatie. 'Dus niet alleen of het een bos is, maar ook wat voor plantstructuren daarin staan en hoeveel bedekking. Zo kan bos A helemaal bedekt zijn met winterharde bomen, en in bos B hier en daar een stukje grasland of oeverplanten zitten.'

Een onaangeroerde goudmijn aan data

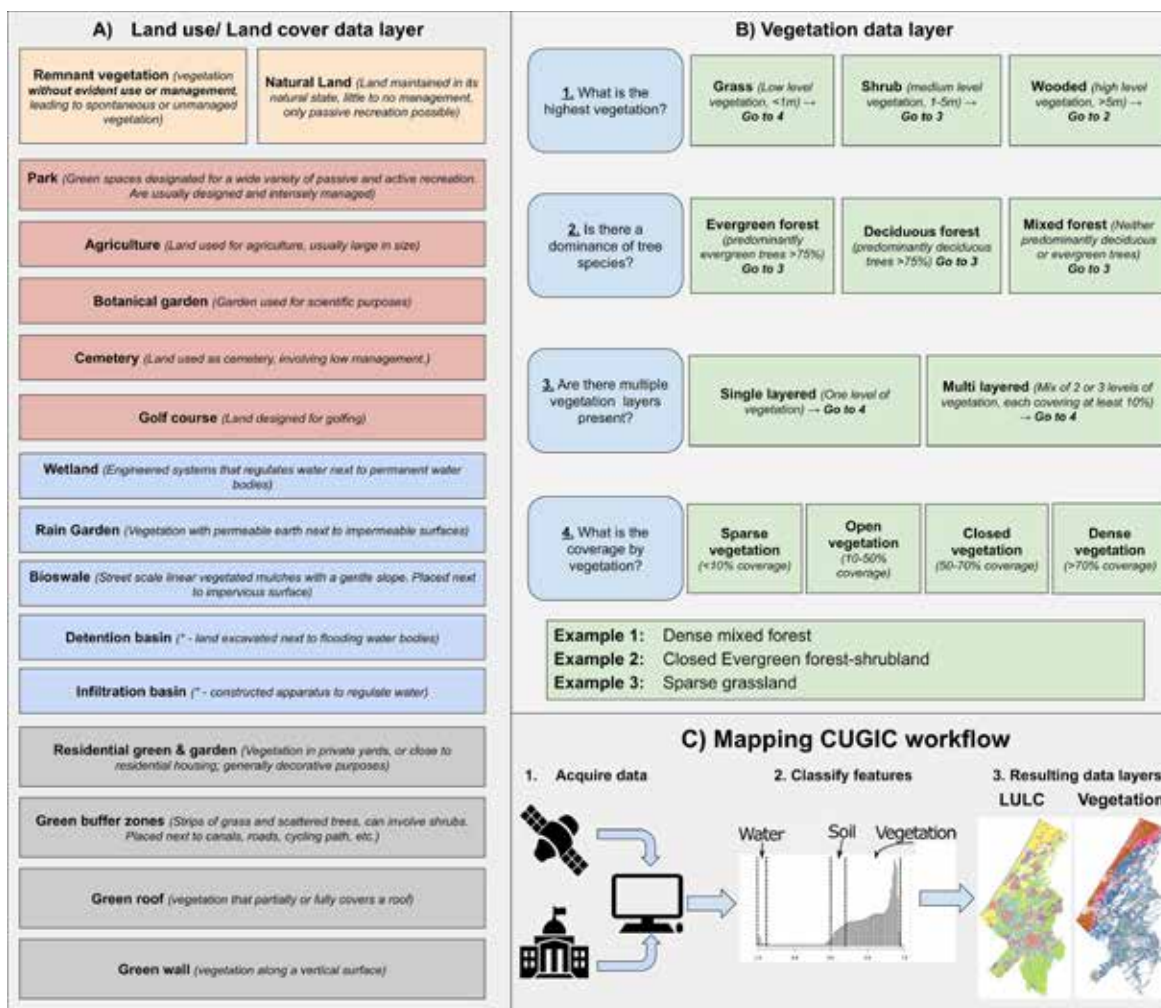
Om de tool te maken, combineert Morpurgo bestaande data. 'In Nederland hebben we bijvoorbeeld het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). Deze digitale kaart laat overal in Nederland de hoogte van de vegetatie zien. Wereldwijd is een satelliet Sentinel-2 beschikbaar voor het inschatten hoe "groen" een gebied is. Dat samen combineren we dan met data over landgebruik en landbedekking.'

De ambitie is om de tool wereldwijd te kunnen inzetten. 'De data zijn misschien niet overal zo gedetailleerd als in Nederland, maar we kunnen nog ontzettend veel informatie halen uit satellietbeelden en Google Streetview bijvoorbeeld. Dat is een goudmijn aan data die we nog niet goed aanboren.'

Bedrijven kunnen betere adviezen geven

De tool en het classificatiesysteem zijn zowel interessant voor onderzoekers, gemeenten als bedrijven. 'Er is een algemene vraag naar standaarden en definities die we kunnen gebruiken. Niet alleen in Nederland, maar op wereldwijde schaal. Zo hebben we het in ieder geval duidelijk met elkaar over hetzelfde. Het systeem is gebaseerd op wat we in de literatuur al gebruiken. Ik ga ervan uit dat de termen dus goed te hanteren zijn.' Verschillende bedrijven hebben al interesse getoond in Morpurgo's classificatie. 'Hiermee kan een bedrijf bijvoorbeeld veel betere rekenkaarten maken over stedelijk groen. Of kunnen bedrijven die advies geven over de inrichting van de stad met vraagstukken over biodiversiteit en welzijn dat veel gericht doen.' Morpurgo hoopt dat wetenschappers en bedrijven de classificatie in de toekomst als standaard gebruiken. 'Het voelt goed om een alternatief te kunnen aanbieden voor het "iedereen-doet-maar-wat-systeem". De inzichten die dit systeem gaat brengen zijn voor wereldwijde stedenbouw heel waardevol.'

Bovenstaand artikel verscheen eerder op de website van Universiteit Leiden (maart 2023). Met toestemming van Universiteit Leiden en Joeri Morpurgo overgenomen.

Figuur 1: De door Morpurgo ontwikkelde classificatie van stedelijke groene infrastructuur (kortweg CUGIC).

De data- en vraagtypen omvatten:

A) landgebruik- en landbedekkingscategorieën, die grotendeels onbeheerde landschappen (oranje), een mix van landgebruiksvormen (in rood), water-regulatie (in blauw) en vegetatie in relatie tot de gebouwde omgeving (in grijs) omvatten.

B) Vegetatiedichtheid en hoogtegegevens die worden gebruikt voor drempelwaarden in vegetatiestructuur en die samenkomen in één vegetatietype (zie voorbeelden 1-3).

C) een vereenvoudigde workflow voor het in kaart brengen van de geconsolideerde classificatie van stedelijke groene infrastructuur (CUGIC).

(Voor de interpretatie van de kleurverwijzingen in deze legenda wordt de lezer verwezen naar de online versie van dit artikel, zie bij de bronnen aan het eind van dit artikel)

Bron: proefschrift Joeri Morpurgo

Hoe nu verder met de tool?

Joeri Morpurgo is verbonden aan het onderzoeksproject COMBINED, een NWO-ge-subsidieerd project van het Klimaat- en Natuurprogramma van de Nederlandse Wetenschapsagenda (NWA). Samen met vele kennispartners (zoals ministeries, uni-versiteiten, hogescholen, en bijv. Naturalis) en samenwerkingspartners (Natuurmonu-menten, Staatsbosbeheer, gemeentes, diver-se provincies, etc.) werken zij aan vergroting van de biodiversiteit en klimaatbestendigheid in Nederlandse landschappen. De centrale vraag die zij stellen – en vooral willen beantwoorden en aanpakken – luidt: Hoe kunnen we vanuit ecologisch, maatschappelijk en bestuurlijk perspectief de biodiversiteit en klimaatbestendigheid in Nederlandse effectief vergroten?

Die vraag krijgt inmiddels concreter vorm in de (door)ontwikkeling van Joeri's tool en de toepassing ervan in de praktijk. Naar aan-leiding van het artikel sprak ik Joeri namelijk in maart 2026 voor een korte update. Want, hoe gaat het drie jaar later met zijn tool en met de ambitie om deze wereldwijd te kunnen inzetten? Joeri is allereerst blij met

alle aandacht (ook in *In de Branding*) voor zijn onderzoekswerk en geeft aan dat de tool breed opgepakt wordt: 'Het staat volop in de belangstelling en in mei 2026 spreek ik hierover bijvoorbeeld op een conferentie in Praag, ook als doel om relevante data op te halen als input voor de tool. Daarnaast kijk ik momenteel samen met een aantal grote Nederlandse gemeenten – waaronder bij-voorbeeld Den Haag, Rotterdam, en Gronin-gen – naar de implementatie ervan. De bal rolt.' Met de eerste concrete toepassingen in binnen- en buitenland binnen handbereik, lijkt zijn project een volgende fase in te gaan: van de tekentafel naar het daadwerkelijk ondersteunen van steden bij het maken van juiste/onderbouwde keuzes voor biodiversi-teit en klimaatbestendigheid.

Astrid van der Schee

Wetenschappelijke publicaties

Zie:

- *The Consolidated Urban Green Infra-structure Classification for assessing ecosystem services and biodiversity* – Joeri Morpurgo, Roy P. Remme, Peter M. Van Bodegom, beschikbaar via: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204623000452?via%3Dihub>
- Proefschrift J. Morpurgo (verdedigd op 3 juni 2025), *Urban green infrastructure for biodiversity and ecosystem services* (Dissertatie. Institute of Environmental Sciences (CML), Faculty of Science, Leiden University). Promotor(en) en copromotor(en): Bodegom P.M. van, Remme R.P. & Hu M., beschikbaar via: <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/handle/1887/4248295>

Wil je weten hoe de natuur er voor staat in je eigen omgeving kijk dan eens op deze site: <https://soortenkijker.groenebondgenoten.nl/>

De KNNV heeft meegewerkt aan de soortenkijker van de Groene Bondgenoten.

Scholekster. Foto: Peter Vermaas

Over tegelwippen en meer ruimte voor natuur in de stad

Door Astrid van der Schee

*'Denkend aan Holland
zie ik breede rivieren
traag door oneindig
laagland gaan (...).'*

Stel nou dat dichter Marsman niet 90 jaar geleden, maar anno 2026 leefde en op dit moment een herinnering over ons land zou schrijven, wat zou dan zijn observatie zijn? Denkend aan Holland zie ik nu namelijk steeds meer rijtjes huizen, die als een lange sliert door het landschap trekken. Tegenwoordig amper nog rijen populieren die 'als hoge pluimen aan den einder staan', zoals hij het beeldend verwoordde. Men heeft berekend dat in 2050 naar schatting 70% van de gehele wereldbevolking in steden woont ... een ongelooflijk percentage. Steeds meer landelijk gebied wordt omgevormd tot stedelijk gebied, een van de belangrijkste oorzaken van het verlies aan biodiversiteit wereldwijd. Onze expansiedrift lijkt vooralsnog amper te keren, dus wat dan? Misschien helpt het als we de vraag anders stellen en ook concreter maken: hoe kunnen we in onze eigen leefomgeving zo goed mogelijk ruimte maken voor natuur én leren samenleven met wat er is? In veel Nederlandse gemeenten zijn uiteenlopende maatregelen genomen en projecten gestart – klein, groot, serieus dan wel ludiek – die onze steden en dorpen groener, leef-

baarder en ook echt koeler moeten maken; voor mens, plant én dier. Er zijn inmiddels talloze boeken en websites volgeschreven over stadsnatuur, natuurinclusief bouwen, vergroening van de stad, etc. Ik heb een kleine selectie gemaakt.

Scholeksters op het dak

Het klassieke beeld van een scholekster die met zijn oranje-rode snavel langs de branding foerageert, wie kent het niet? Voor een veilige broedplaats zoeken zij echter steeds vaker hun heil in stedelijk gebied en strijken ze neer op platte grinddaken van flats, school- en kantoorgebouwen. Het grind op het dak lijkt qua structuur blijkaar genoeg op hun natuurlijke broedgebied: het is open en overzichtelijk, er is grind-/steenlaag, en het oogt droog. De soort staat in Nederland onder enorme druk: hun populatie neemt jaarlijks met zo'n 5% af en staat inmiddels op de rode lijst. Hoewel kuikens op daken soms succesvol opgroeien, zijn onze daken namelijk lang niet altijd veilig. Hittestress, flinke plassen regenwater na een zomerse hoosbui, roofvogels en het ontbreken van veilige afdalingsroutes maken het moeilijk. Daken zijn simpelweg niet ingericht op jonge vogels. Stichting Onderzoek Scholekster (SOS) geeft daarom tips om (grind)daken scholekstervriendelijk te maken. Daarnaast zetten vrijwilligers en natuurbeschermers

zich in om de kuikens waar nodig naar veiligere plekken te verplaatsen. In samenwerking met Interreg Nederland-Vlaanderen worden bovendien regelmatig bijeenkomsten en webinars georganiseerd, onder meer binnen het project Natuur-inbouw. Alles om de stand van deze steltloper op te krikken.

NK Tegelwippen

De afgelopen jaren is het zogeheten tegelwippen ('tegel eruit, plant erin') uitgegroeid tot een waar fenomeen met zelfs een nationaal kampioenschap onder gemeenten. Want, welke gemeente wipt tussen 19 maart en 31 oktober de meeste tegels en wint de Gouden Schep of Gouden Tegel? De teller staat voor 2026 al op 111.533 gewipte tegels (peildatum 1 april), waarbij Maastricht vooralsnog aan de leiding gaat. Voor iedereen die zich via de website www.nk-tegelwippen.nl aanmeldt met een gewipte tegel, maakt kans op een uniek stukje 30x30 cm groen ter vervanging van die tegel. In de zogenoemde 'wipshop' op de site valt te lezen dat Artis diverse 30x30 graszoden doneert, Walibi Holland een stukje van onder een achtbaan, en het Muiderslot biedt een stukje groen uit de kasteeltuin aan. Een ludieke actie natuurlijk, maar wel met een serieuze ondertoon. Het is een laagdrempelige manier van gemeenten om veranderend gedrag in gang te zetten: tegel eruit, gras of plant erin.

Station Breda-Prinsenbeek. Foto: Smiley.toerist, CC BY-SA 4.0 via Wikimedia Commons

Utrechtse bushokjes werden wereldnieuws

In 2019 had de gemeente Utrecht een primeur: de eerste bushokjes met sedumdak in Nederland.

Wie zat erachter? Clear Channel Nederland (CCN), een bedrijf voor buitenreclame-objecten (zoals abri's) dat in 2018 in Utrecht de aanbesteding won voor de digitale schermen in de plaatselijke bushokjes. De gemeente stelde als voorwaarde dat CCN iets aan duurzaamheid zou doen. CCN heeft vervolgens meer dan 300 abri's voorzien van een plantendak met 6-8 soorten sedum en 100 abri's hebben zonnepanelen die stroom leveren voor de elektrische vertrekborden.

Daarnaast zijn de zitjes in de bushokjes gemaakt van bamboe en wordt het onderhoud gedaan met elektrisch vervoer.

Aandacht vragen voor duurzaamheid, simpelweg door het ook daadwerkelijk te doen. Gevolg? De bushokjes hebben een enorme bufferfunctie bij stevige regenbuien, want de sedumcassettes vangen regenwater op en zorgen voor verkoeling bij hoge temperaturen. Daarnaast kunnen de vetplantjes goed tegen droogte en zijn ze makkelijk te onderhouden. Het sedum filtert bovendien de lucht en vangt fijnstof af, waardoor het de luchtkwaliteit ook nog eens verbetert. Mooie bijkomstigheid: Utrechtse studenten

doen ondertussen volop onderzoek naar de (biodiversiteit in de) sedumdaken.

De bushokjes zijn niet onopgemerkt gebleven. Diverse internationale media schreven over dit project, van The Independent, The Guardian, tot de Duitse Stern, en meerdere Nederlandse steden hebben de sedumbushokjes inmiddels omarmd (o.a. Capelle aan den IJssel, Papendrecht, Gorinchem en station Breda-Prinsenbeek).

Natuurlijk volgden er ook kritische kanttekeningen bij het bushokjesproject. Want er bestaan weliswaar honderden soorten sedum, maar slechts enkele – vooral de ondiep wortelende soorten – zijn geschikt voor een groen dak. Zij kunnen tegen hitte, vocht, sneeuw en zijn daardoor bijna onverwoestbaar, terwijl andere sedumplanten het simpelweg niet overleven op een dak. Ook zijn er bij ecologen zorgen over de toekomst, want sedum is een niet-inheemse soort en dus een exoot die zich op den duur ook ongewenst kan gaan verspreiden. De gevolgen daarvan zijn nog niet bekend, maar iedereen kent de problemen rond de Japanse duizendknoop die ooit als tuinplant naar Europa werd gehaald en nu een hardnekkige plaag blijkt.

Bronnen: nk-tegelwippen.nl; IVN.nl; Natuurenmilieu.nl; [spotify](http://spotify.com/); [Kennisportaal klimaatadaptatie](http:// Kennisportaal klimaatadaptatie.nl/), via <https://www.klimaatadaptatienederland.nl/>, <https://mobilane.com/nl/projecten/utrecht-kiest-voor-eco-bushokjes-met-groene-sedumdaken/>

Verder lezen/luisteren:

- Nadina Galle, De natuur van onze steden. Hoe we de natuur redden, zelf gezonder worden en onze wereld leefbaar houden.
- Menno Schilthuizen, Darwin in de stad
- Geert Timmermans, e.a. (red.), Stadsnatuur. Vergroening verrijkt.
- Jacques Vink, e.a., Stadsnatuur bouwen. Naar een natuurinclusieve architectuur.
- Ben Wilson, Stadsjungle. De natuur en de stad van het stenen tijdperk tot de klimaatcrisis.
- Anna Yudina, De groene stad. Hedendaagse stedelijke natuur & de nieuw beplante ruimte.
- Podcast – De stem van de stadsnatuur (A'dam/Almere)
- Podcastserie – De Groene Nerds
- Podcastserie – Ecosofie, duurzame gesprekken
- Podcastserie – Nieuwe Natuur Podcast

Klaprozen. Foto: Ad Meskens, Wikimedia Commons

Natuur begint op je eigen drempel

Door Astrid van der Schee

Ik woon in een rijtjeshuis en elke ochtend na het ontbijt duik ik het liefste even de tuin in voor een klein rondje 'natuur'. Zo ook deze zaterdag. Het is eind maart, dus in de perken zijn de eerste verwilderde planten al ontkiemd. Ik oefen weer even hun namen (beroepsdeformatie van een natuurgids-in-opleiding): klein kruiskruid, kleine veldkers, vogelwikke, witte ganzevoet.

De vogeltrek is in volle gang, dus in de verte hoor ik de tiftjaf. Een paar koolmeesjes communiceren drie tuinen verderop met elkaar of de kust veilig is. Vanaf de andere kant van de schutting klinkt een ander bekend lengteluid. Misschien herken je het wel? Een soort jankend, zich herhalend geluid. Aha, ook hij is weer terug van weggeweest! De hogedrukreiniger. In onze buurt heeft de een na de andere buur zijn groene tuin namelijk ingeruild voor eindeloze rijen 60x60-tegels, met een olijfbom in het midden en een paar tulpen- en viooltjespotten langs de metershoge schutting.

Onderhoudsvrij is het toverwoord, dus elk jaar volgt de voorjaarsschoonmaak. Op een zomerse dag lijken de versteende tuinen in onze buurt vervolgens meer op een grote bakplaat dan op een plek waar leven zich thuis voelt. En dat terwijl juist daar, in je tuin of op je eigen drempel, de natuur (opnieuw) kan beginnen. Ik doe een poging je te inspireren, onder het mom: alles beter dan een baksteen!

Natuurdak met sedum en inheemse planten

Enthousiast geworden na het verhaal over de Utrechtse sedumbushokjes? Een sedumdak is ook prima toe te passen op woning of schuur. Het loont volgens onderzoek wel om bewust te kiezen. Wie de biodiversiteit wil versterken, heeft weinig aan een standaard sedumdak, zo blijkt. De goedkoopste, lichtgewicht opties die te koop zijn, bestaan vaak uit een monocultuur van niet-inheemse planten en bieden amper

ecologische meerwaarde. Daar komt bij dat de dunne substraatlaag van die sedumdaken weinig water vasthoudt en slecht bestand is tegen hevige regenbuien of een hittegolf; het vormt geen buffer. Wie meer wil bijdragen, kiest beter voor een duurdere optie, zoals een natuurdak met een combinatie van sedum, inheemse grassen en kruiden zoals fijn schapengras, rood zwenkgras, ijzerhard, rode of witte klaver, kaasjeskruid, kruipend zenegroen, paarse dovenetel, slangenkruid, wilde marjolein of tijm, of zelfs een kleine daktuin met insecten aantrekkende struiken. Meer praktische tips en soortenlijsten zijn te vinden in de Handreiking natuurdaken (zie de bronnen).

Geef zaailingen een tweede kans

Veel jonge boompjes ontkiemen op onhandige plekken of daar waar ze niet kunnen overleven. Gevolg? Ze worden uit de grond getrokken en weggegooid. Om zaailingen een tweede kans te geven, is een samenwerkingsproject gestart tussen Natuurmonumenten en onder andere Meer Bomen Nu. Doel? Jonge boompjes en struiken redden en ze verplaatsen naar plekken waar ze wel kunnen uitgroeien. Tussen november en februari kunnen zaailingen ingeleverd worden bij Meer Bomen Nu of Cool Down City. De verzamelde zaailingen worden via zogenoemde 'bomenhubs' gratis verdeeld onder burgers en boeren die ze in hun tuin of op hun land willen planten. Zo helpen ook deze zaailingen mee aan het vergroenen van Nederland.

Je tuin als doe-het-zelfzaak voor flora en fauna

De landelijke KNNV heeft een korte, maar laagdrempelige pagina om jong en oud te motiveren zelf aan de slag te gaan: 'Natuur begint op je eigen drempel en je hoeft er niet ver voor weg.' Met wat aandacht en kleine aanpassingen maak je al verschil:

1. Vogeldis. Bloeiende struiken en bloemen in de tuin trekken rupsen en insecten aan

en vormen zo een goed gedekte tafel voor tuinvogels. In het najaar eten de vogels bessen en zaden van bijvoorbeeld klimop en vuurdoorn.

2. Minivijver. Van een grote schaal of bak maak je snel een minivijver. Vogels en egels komen er drinken, terwijl libellen en kikkers er mugjes en andere insecten vangen.
3. Vlinderkroeg. Met planten als lavendel, ereprijs en wilde marjolein maak je een snelle vlinderkroeg! Rupsen doe je een plezier met veel plantenbladeren (zoals grote of kleine brandnetel); voor ze zich ontpoppen tot vlinder eten ze zich daar vol mee.
4. Rommelhoekje. Egels en padden, maar ook regenwormen en slakken zoeken graag beschutting in een rommelhoek. Ze schuilen er, zoeken er verkoeling en gebruiken het als nestplaats. Maak zo'n hoekje van een stapeltje stenen, een takkenhoop of wat afgefallen blad.

Kleine plantjes, grote waarde: stoepplantjes

Ik heb ook een volkstuintje en geregeld loop ik daar diep zuchtend doorheen. Al die heermoes! En de haagwinde die overal tussendoor kronkelt! Om gek van te worden. Tot niet zo lang geleden werd dit alles simpelweg 'onkruid' genoemd. Mijn verbazing was echter groot toen ik o.a. ook bernagie, echte kamille, klapproos, korenbloem en paarse dovenetel tegenkwam in het boekje Onkruid van Elsevier Natuurkompas uit de jaren 80. Gelukkig kijken we tegenwoordig wel anders naar deze (wilde) planten en kruiden! Hoewel sommige een sta-in-de-weg lijken, zijn ze alleen al voor de balans in de natuur van grote waarde.

En dan hebben we nog de categorie die we tegenwoordig 'stoepplantjes' noemen, planten die allemaal net op een andere manier weten te overleven tussen al die stoepen, stenen en asfalt. De paardenbloem bijvoorbeeld.

beeld, die zijn lange penwortel gebruikt voor o.a. opslag van reservevoedsel (en daardoor in het vroege voorjaar als een van de eersten opkomt), en om diep water te bereiken. Andere beschermen zich met fijne haartjes op hun blad (zogenoemde trichomen, bijv. madeliefjes). Weer andere beperken verdamping door hun aangepaste groeivorm, zoals muurpeper. Die vormt dichte, kussenachtige matjes met kleine, dikronde blaadjes waarin water wordt opgeslagen. Door die compacte, bolle vorm is het oppervlak relatief klein, waardoor er ook minder vocht verdampst. Canadese fijnstraal heeft weer een andere strategie: die zoekt plekjes waar nog wat vocht te vinden is, bijvoorbeeld bij een lantaarnpaal waar honden graag plassen of tegen de huizen waar schaduw is. Omdat hij smal en hoog groeit, vangt de plant weinig zon en dat redt hem.

Robertskruid zet meerdere strategieën in: die groeit het liefst op beschutte, ietwat vochtige plekken maar hij redt het ook prima op droge, stenen muurtjes. Hoe? Hij heeft weinig humus nodig om (snel) te ontkiemen tussen de stenen, heeft bovendien een versnelde levenscyclus, de zaadjes zijn bovendien kleverig zodat ze zich gemakkelijker viavia verspreiden en hij heeft ook nog eens zo'n handige penwortel. Zo heeft elk stoeplantje zijn eigen strategie. Hun meerwaarde? Tuinvogels zijn er bijvoorbeeld erg blij mee. Huismus, merel en heggenmus scharrelen er graag in rond, want ze vinden er insecten en zaden. Ook gebruiken ze stoeplantjes, mos en korstmos

als bouw materiaal voor hun nest of als zachte bedekking. Mos en korstmos vormen ook perfect camouflage materiaal, waardoor nesten minder opvallen.

Let overigens wel op: leg geen honden- of kattenhaar neer als nestmateriaal! Het is goed bedoeld en lijkt zacht nestmateriaal, maar hun haar kan luizen, teken en ander ongedierte bevatten, met soms desastreuze gevolgen voor jonge vogels.

Ontdek je eigen tuin

- 1. Trek eens oude, witte sokken aan over je schoenen en loop daarop een rondje door je tuin. Kijk daarna eens welke zaadjes op je sokken zijn blijven plakken. Bekijk ze eens door een loep (of via het vergrootglas van je mobiel). Zijn er verschillende soorten bij? Zaai ze uit in een potje, en laat je verrassen!**
- 2. Ben je benieuwd hoeveel soorten in jouw tuin leven? Het zijn er al snel heel veel. De KNNV heeft daarom een 100-soorten-streeplijst ontwikkeld, waarmee je zowel flora als fauna kunt tellen en afvinken.**

Het credo is dus: minder strak, liefst inheems, minder opgeruimd, en meer ruimte voor wat spontaan groeit en leeft.

Bronnen: Handreiking natuurdaken, via <https://klimaatadaptatienederland.nl/hulpmid-delen/overzicht/handreiking-natuurdaken/>; <https://www.natuurmonumenten.nl/leden-commissie-zuid-holland/geef-zaailingen-een-tweede-kans>, <https://knnv.nl/wp-content/uploads/2021/01/A4-meernatuuruitjetuin.pdf>; Stadsnatuur op de stoep

Verder lezen/luisteren

- Natuur & milieu, gratis digitale 'Tuingids voor een groene tuin aan te vragen', <https://natuurenmilieu.nl/onderwerpen/duurzaam-wonen/tuinieren/maak-een-groene-oase-van-jouw-tuin-balkon-of-dakterras/>
- Menno Schilthuizen, Darwin in de achtertuin
- Zakgids Stoeplanten
- Podcastserie – Toekomst voor Natuur (afl. 44 Rolf Roos/Vlinderstichting, afl. 54 Tuin als paradijs, afl. 76 Iedere straat verdient natuur)
- Podcastserie – Onkruid in het paradijs (NPO/Max)

Paarse dovenetel. Foto: Astrid van der Schree

Canadese fijnstraal. Foto: Astrid van der Schree

Ruwe pissesbed. Foto: Cisca Breeuwer

Waarom verstopt een pissesbed zich?

Door Cisca Breeuwer.

Voordat ik in 2025 mocht starten aan de natuurgidsopleiding, kreeg ik – net als de andere kandidaten – een soort sollicitatiegesprek. Want, waarom wilden we zo graag natuurgids worden? Als kind groeide ik op in de havens van Delfshaven en daar was niet veel natuur. Als volwassene werkte ik bij chemische bedrijven in de haven en was natuur ook niet echt onderdeel van mijn hobby's. Toch bleef de natuur wel trekken en vond ik het interessant. Waar ik woonde, waren de vogels vooral meeuwen en mussen. Van de insecten kende ik natuurlijk de vliegen, spinnen en muggen. In de stenige omgeving van ons huis kwamen we ook pissesbedden tegen onder losse keien en tegels. Heel bijzonder vond ik die razendsnelle beestjes die wegreunden als je ze stoorde. Ze waren ongevaarlijk en niet hinderlijk, dus ik gaf er weinig aandacht aan. Inmiddels woon ik in Rozenburg aan de rand van het dorp en we hebben een behoorlijke tuin. De Landtong, een natuurgebied, is op 10 minuten lopen van huis. Door de natuurgidsopleiding ben ik van kijker inmiddels opgeleid tot waarnemer.

Dagelijks zet ik vers water klaar voor de vogels op ons voederplateau en ook onder de overkapping van ons tuinhuisje, voor de kat uit de straat. Op een ochtend vond ik een pissesbed op de bodem van het waterbakje voor de kat. Leefde hij nog? Hij bewoog niet meer. Na het voorzichtig leegschenken van het bakje bleek de pissesbed na een minuutje weer actief te worden en liep hij weg. Geen idee hoe lang hij in het water had gelegen. Ik herinnerde me vanuit de opleiding, dat de pissesbed al heel lang bestaat en afstamt van kreeftachtigen. De foto bij dit artikel is van een ander exemplaar, die gelukkig niet in het water heeft gelegen. Tijd om een en ander over deze onopvallende stadsbewoner uit te zoeken dus.

Via de zoekkaart 'Pissesbedden' van EIS-Nederland (zie bij de bronnen) en met hulp van de ObsIdentify-app heb ik de soort kunnen vaststellen. Er worden vier groepen landpissesbedden onderscheiden; de 'renners', de 'oprollers', de 'kruipers' en de 'vastklampers' (Schmalfuss 1984). De mijne bleek een ruwe pissesbed, en is een kruiper. Er bestaan ook zeepissesbedden, ze zijn groter dan de landpissesbedden, hebben meer kleuren en leven in zee en eten zeewier. Terug nu naar 'mijn' pissesbed.

Kenmerken van een pissesbed

'Mijn' pissesbed is te herkennen aan de antennes, het eerste deel is wat lichter dan de rest, en vanaf de onderkant gezien is de vorm van de plaatsing van de antennes en de achterkant (staart) kenmerkend. Deze pissesbed kan zich ook niet oprollen. De gewone oprolpissesbed en de ruwe of gewone pissesbed komen in Nederland het meest voor. De bovenkant van een pissesbed is egaal donker gekleurd. Een belangrijk kenmerk van alle soorten zijn de vele zeer kleine bobbeltjes op de bovenzijde. Op de zoekkaart is een blauw exemplaar te zien. Helaas is zo'n pissesbed ten dode opgeschreven. Ze zijn dan geïnfecteerd door een virus, wat ze niet overleven.

Pissesbedden worden wel de 'kangoeroes van de insectenwereld' genoemd: ze dragen hun eitjes met zich mee in zogenoemde broedbuidels: gele bultjes aan de onderkant van het beestje. Wie verwacht nu dat een dergelijk diertje zo goed voor de eitjes zorgt??

Voor alle soorten geldt dat het een klein diertje is met stevige monddelen (kaken), waarmee zelfs hout vernalen kan worden. Hij is dol op niet te nette tuinen, want hij leeft van plantaardig materiaal, zoals rottend hout en bladeren.

Alle pissesbedden zijn trouwens nachtdieren. Overdag zie je ze alleen als ze verstoord worden.

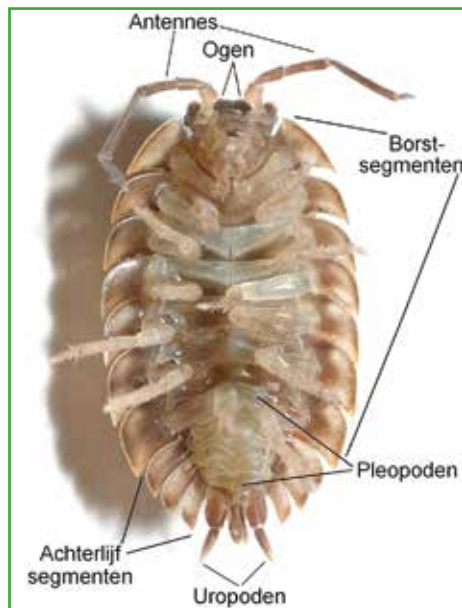
Verstoppen vanwege vijanden en tegen uitdroging

Maar, waarom verstopt de pissesbed zich nou eigenlijk? De pissesbed heeft vele vijanden, zoals insecten, spinnen, amfibieën, egels en vogels. Hij zit daarom vaak verstopt en is te vinden in vochtige ruimten, onder stenen en in afval. De allergrootste vijand van deze soorten is echter uitdroging. Dit komt doordat pissesbedden met hun *pleopoden* (zwempoten) op de onderzijde van de buik ademen en deze moeten altijd vochtig blijven. Als ze ondergedompeld zijn in water kunnen ze ongeveer een uur overleven. Dat verklaarde in elk geval waarom 'mijn' pissesbed in het bakje in de tuin nog leefde en het niet erg vond even in de waterbak te liggen.

Waarom halen ze eigenlijk anders adem dan insecten? Hun verre voorvaders waren kreeften, die voorkwamen in zout water. Inmiddels zijn het 'landbewonende kreeftachtigen' en voelen ze zich ook thuis op het land én in zoet water. Ze hebben zich dus aangepast en horen tot de schaaldieren. Omdat het wel geleedpotigen zijn, moeten ook pissesbedden regelmatig vervellen om te groeien. Ze doen dat in twee stappen. Eerst laat het achterste deel van het pantser los en na enkele dagen het voorste deel. In een keer vervellen is te gevaarlijk. Ze zijn op zo'n moment erg kwetsbaar en dus een extra makkelijke prooi.

De oprolpissesbed vind ik zelf erg leuk. Hij doet me denken aan een egel. Bij gevaar of verstoring rolt hij zich namelijk op tot een balletje. Deze pissesbed kan wel beter tegen droogte dan de andere soorten en

komt meer aan de kust voor. Hij kan tegen hogere temperaturen en houdt zelfs van het zonnetje. In de winter houdt hij een soort winterslaap.

Kelderpissebed (*Oniscus asellus*), vrouwtje, te zien aan de holte aan de buikzijde tussen de poten; hierin wordt wekenlang de broedzak met de eitjes en nimfen meegedragen. Bron: CC BY-SA 2.5, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1514545>

Opruimers in je tuin

Pissebedden zijn hele nuttige diertjes. In de tuin kun je heel blij van ze worden, want het zijn echte opruimers. Volwassen pissebedden kunnen bovendien wel 3-4 jaar oud worden. Hun gemiddelde levensduur bedraagt 2 jaar.

Pissen in bed?

Misschien heeft de naam 'pissebed' te maken met de geur van ammoniak (urine) die soms te ruiken is. Hij hoeft ondanks de naam nooit te plassen, omdat de ammoniak het lichaam verlaat via verdamping door het uitwendige skelet, het exoskelet. Een andere verklaring voor de naam is dat vroeger gedroogde, gemalen pissebedden in bed werden gelegd bij bedplassers! Dit was een huismiddel om bedplassers zindelijk te krijgen. Het kon als poeder ook door je eten gemengd worden om dezelfde reden. Ten slotte droegen mensen met maagkrampen pissebedden in een zakje rond hun hals om maagkrampen tegen te gaan. Inmiddels hebben we gelukkig prettigere middelen tegen deze problemen. Wetenschappelijk is er overigens ook geen bewijs dat de pissebed hiertegen helpt.

Al met al vind ik het een interessant diertje wat veel voorkomt en dat bijna iedereen kent, en nu snap je meteen waarom ze zich soms een tijdje verstoppert in je tuin.

Bronnen: Wikipedia, Soortenregister, https://kenniscentruminsecten.nl/wp-content/uploads/2024/11/Zoekkaart_pissebedden.pdf; eis-nederland.nl, pissebeddenproject, eigen foto

Insectenhotel. Bron: Pxhere.com (CC0 public domain)

Insectenhôtels: zinloos of zinvol?

Door Astrid van der Schee.

Insectenhôtels: zinloos of zinvol?

Je komt ze te pas en te onpas tegen: insectenhôtels. In *Roots* magazine afl. april 2026 werd daarom eens een artikel gewijd aan de zin dan wel onzin van al die hotels. Want, hoe effectief zijn ze nou eigenlijk? Goed om eens op in te zoomen!

- Allereerst wat context: insectenhôtels zijn bedacht als alternatief voor verdwijnende natuurlijke nestplekken. Volgens Pieter van Breugel (lid van Nederlandse Entomologische Vereniging en auteur van *Gasten van bijenhôtels*) worden ze inderdaad wel als nestplek gebruikt, maar slechts door een klein deel van de (solitaire) bijensoorten. Het effect op de totale biodiversiteit is daardoor beperkt.
- Veel hotels trekken bovendien ook parasieten en andere insecten aan. Wat erin gaat wonen, is dus niet altijd wat mensen verwachten.
- Tuinontwerper Judith van Lent benadrukt dat een insectenhotel alleen zinvol is als er voldoende voedsel (nectar en stuifmeel) en een geschikte omgeving aanwezig zijn. Zonder inheemse, bloeiende planten heeft een hotel dus erg weinig nut.
- In de praktijk zijn veel commerciële insectenhôtels bovendien van slechte kwaliteit: verkeerde materialen, ongeschikte vormen (zoals de decoratieve honingraatstructuren) of fout afgewerkte gangetjes. Dergelijke modellen worden vervolgens nauwelijks in gebruik genomen door de insecten.
- Grote of massaal geplaatste insectenhôtels kunnen zelfs averechts werken, omdat ze de draagkracht van een gebied overschrijden en leeg blijven of verloederen.

- Volgens deskundigen, waaronder EIS Kenniscentrum Insecten en De Vlinderstichting, ligt de sleutel bij een geschikte leefomgeving: variatie, schuilplekken en vooral voldoende voedsel.

Conclusie

Wie insecten echt wil helpen, begint vooral niet met een hotel maar met de tuin zelf: tegels eruit, inheemse planten erin, variatie in zon, schaduw en structuur, en ruimte voor rommelhoekjes. Een goed insectenhotel kan daarna best een nuttige aanvulling zijn, mits degelijk gebouwd, van goedgekeurd materiaal en passend geplaatst.

Meer info over insectenhôtels

Zoek je meer info of wil je zelf op een verantwoorde manier aan de slag? Praktische richtlijnen en zelfmaakinstructies zijn hier te vinden:

- <https://www.bestuivers.nl/bijenhôtels> (EIS Kenniscentrum Insecten);
- <https://vlinderstichting.nl/wat-kan-jij-doen/tuinieren/vlindervriendelijke-tuin/vlinderkastje/> (De Vlinderstichting);
- <https://www.ivn.nl/insectenhotel-maken/> (IVN Natuureducatie).
- Boek van P. van Breugel (2023). *Gasten van bijenhôtels. Vierde, herziene druk – EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden & Naturalis Biodiversity Center, Leiden. Gratis beschikbaar als pdf, via <https://tinyurl.com/y7d89vab>.*

Voorbeeld van 'groen op max. 300 meter', Beningerslikken foto: Emile Konijnendijk

Stadsnatuur voor iedereen: de 3+30+300-regel wijst de weg

Door Cecil Konijnendijk

Nature Based Solutions Institute, Malmö en Utrecht

Toegang tot bomen en groen zou een basisvoorziening moeten zijn voor ons allemaal, maar dit is lang niet altijd het geval. Inzet van de 3+30+300-richtlijn die vraagt om zichtbaar groen, omgevingsgroen en recreatief groen in elke buurt kan onze steden en buurten groener en gezonder maken.

In februari 2021, toen woonachtig in Barcelona en tijdens een van de 'golven' van de COVID-19-pandemie, lanceerde ik een nieuwe richtlijn voor groene en gezonde steden: de 3+30+300-vuistregel. De achterliggende gedachte is dat bomen en ander groen niet langer als een leuke 'toevoeging' aan de bebouwde omgeving moeten worden gezien. Ze zijn een deel van de basis- en zelfs essentiële infrastructuur van de gemeente en daarom is het ook van groot belang dat ze voor iedereen beschikbaar en toegankelijk zijn. Het belang van bomen en groen wordt bevestigd door talloze wetenschappelijke studies, maar toch zien we nog

altijd veel 'verstening' en groenverlies in steden, ook in Nederland. Na ruim dertig jaar onderzoek, onderwijs én advies op het vlak van stedelijk groen en 'urban forestry' vond ik het daarom hoog tijd om het beschikbare onderzoek in een eenvoudige richtlijn te 'verpakken'.

Bomen en groen in de nabijheid maken verschil

We krijgen steeds vaker te maken met extreem weer en hittegolven. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek in Nederland stierven tussen de 1.000 en 1.400 inwoners voortijdig tijdens de extreme hittegolf in de zomer van 2003. In augustus 2020 ging het om 500 voortijdige sterfgevallen. Het meer klimaatbestending maken van onze steden is dus urgent. Bomen en groen spelen hierbij een belangrijke rol omdat ze voor schaduw en verkoeling zorgen. Bovendien leveren ze andere belangrijke bijdragen aan de stedelijke leefomgeving en biodiversiteit. Tijdens de COVID-19-pandemie bleek maar weer eens hoe belangrijk nabij en zichtbaar groen is voor onze mentale en lichamelijke gezondheid.

Er is vraag naar meer hoogwaardig stedelijk groen, meer bomen en andere vegetatie. Maar hoe bereiken we dat in een stedelijk omgeving waar er zoveel druk is op de beschikbare ruimte? Waar er vraag is naar meer woningen, meer voorzieningen, meer verdichting? Samenwerking

is essentieel, want de groensector bereikt weinig zonder de medewerking van planners, ingenieurs, architecten, ontwikkelaars en anderen. Voor samenwerking en voor sterke visies en plannen zijn er duidelijke richtlijnen en normen nodig die, op basis van het meeste recente onderzoek, aangeven hoeveel en wat voor groen en vegetatie we nodig hebben – en waar dit groen het meest waardevol is.

Gelukkig is er inmiddels veel internationaal onderzoek beschikbaar dat uitkomst biedt. Op basis hiervan ontwikkelde het Europese kantoor van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) groene richtlijnen. Wat is de eerste component?

- Niemand zou meer dan 300 meter zou moeten afleggen naar een hoogwaardig, openbaar groengebied van ten minste 0,5-1 hectare. Veel gemeenten in Nederland, maar ook bijvoorbeeld in Scandinavië en elders werken al, impliciet of expliciet, met deze aanbeveling. Soms wordt er gesproken over 300 meter, soms 500 meter, soms over een wandeling van 5 tot 10 minuten naar het meest nabijgelegen park. Nabij groen wordt immers vaker gebruikt.

Boomkronen en boomongelijkheid

Internationaal gezien is er ook veel aandacht voor boomkroonbedekking; de tweede regel. Onderzoek in vooral Noord-Amerika heeft deze 'canopy cover' kunnen verbinden aan een aantal belangrijke ecosysteemdiensten, zoals verkoeling, het reguleren van water- en luchtkwaliteit, en energiebesparing. Ook zijn er inmiddels koppelingen gemaakt tussen de bedekking door boomkronen en diverse gezondheidsindicatoren. Mensen die in een wijk wonen met een goede kruinbedekking zijn gezonder, onafhankelijk van bijvoorbeeld inkomensverschillen. We komen dan tot de tweede component:

- Recente studies geven aan dat de meeste gezondheidswinsten worden geboekt wanneer die boomkruinbedekking ten minste 30% bedraagt op lokaal niveau. Iedereen zou daarbij van de aanwezigheid van bomen moeten kunnen profiteren, een principe dat in Engelstalige landen bekend staat als 'tree equity' (bomengelijkheid). Een onderzoek in 93 Europese steden gepubliceerd in het toonaangevende medische tijdschrift The Lancet concludeerde zelfs dat er bij een kroonbedekking van 30% een derde minder voortijdige sterfgevallen zouden zijn tijdens hittegolven. Het is dus niet zo vreemd dat veel van de steden die grote vergroeningsambities hebben, van Barcelona tot Vancouver, maar ook een nog sterk versteende Nederlandse gemeente als Groningen, graag de 30% willen bereiken binnen een paar decennia.

Voorbeeld van 'groen op max. 300 meter', Hartelpark Spijkenisse Foto: Emile Konijnendijk

Voorbeeld van 'minstens 30% boomkroonbedekking', Amsterdam. Foto: Cecil Konijnendijk

Zicht op grotere bomen

Dan de derde regel. Het belang van nabij groen – om te zien, in te wonen én om in te recreëren voor iedereen – heb ik zoals beschreven begin 2021 verder uitgewerkt in de totale 3+30+300-regel voor groenere en gezondere steden. Het laatste deel luidt ten slotte als volgt:

- Iedereen moet direct ten minste 3 grotere bomen kunnen zien vanuit woning, werkplaats en school.

Voorbeeld van 'direct zicht op ten minste 3 bomen', Oostvoorne (foto: Cecil Konijnendijk)

De 3+30+300-regel voor groenere en gezondere buurten

Voor de 30 en 300 is er zoals vermeld inmiddels een goede wetenschappelijke onderbouwing. De 3 moet gezien worden als een 'proxy' om het aangetoonde belang van zichtbaar groen (en vooral bomen en struiken) mee te nemen, al geeft meer recent onderzoek ook een positief effect aan van het kunnen zien van bomen op onze mentale gezondheid. De regel brengt zichtbaar, omgevings- of klimaatgroen, en recreatief groen dicht bij elke bewoner en kan dus de 'groene gelijkheid' bevorderen. De 3+30+300-regel wordt inmiddels wereld-

wijd toegepast. In Nederland zijn de meeste gemeenten er al op de een of andere manier mee aan de slag. Vaak is de regel opgenomen in groen- en bomenplannen, maar bijvoorbeeld ook onderdeel van klimaatbeleid. In de steden Malmö en Kalmar in Zweden is de regel zelfs opgenomen het in gemeentelijke bestemmingsplan. De regel heeft de discussie over het belang van (grote) bomen (met grote kronen) en stedelijk groen verder aangezwengeld, ook door de belangstelling van politici, bewonersgroepen, architecten en stedenbouwkundigen.

Is een 3+30+300-doelstelling te ambitieus?

Het belang van bomen wordt inmiddels breed onderkend, ook door de politiek. De voornaamste kritiek op de regel is dat het toepassen ervan in bijvoorbeeld verstedelijkt en verdicht Nederland niet realistisch is. Er wordt daarbij gedacht vanuit de huidige stedelijke situatie en de conclusie is dan snel dat er weinig of geen plaats is voor nieuwe bomen en groen. Het is juist dat vergroening en de aanplant van nieuwe bomen niet altijd makkelijk is en er kunnen ook redenen zijn (bijvoorbeeld cultuurhistorische waarden en de wensen van lokale bewoners) om voorzichtig te zijn. Maar andere steden met een historisch centrum, van Parijs tot Barcelona, zijn wel aan een intensieve vergroening begonnen. Huidige klimaat- en andere uitdagingen, de energietransitie en veranderingen in transport en mobiliteit vragen om een radicaal nieuwe kijk op onze steden. Er

gaan grote mogelijkheden komen tot herinrichting, bijvoorbeeld door veranderingen in mobiliteit en de plaats die we momenteel nog geven aan de (privé)auto. De zogenaamde 'biofiele stad' waar mens en natuur veel meer samengaan, doet opgang. Ook in Nederland zijn er mooie voorbeelden van radicale vergroening, zoals de Catherijnesingel in Utrecht, nieuwe

ambitieuze parken in Rotterdam, het planten van een mini-bos in de Groningse binnenstad en de verwildering van stadsnatuur. De veranderingen zijn gaande en prioriteiten verschuiven, maar het is van groot belang om een duidelijke vergroeningsvisie te hebben in het stedelijke besluitproces en in de discussies met andere sectoren. Hier komt 3+30+300 zeker van pas, ook vanwege de focus op gezondheid, klimaatadaptatie en gelijkheid.

Een ander kritiekpunt is dat de regel vooral vraagt om het planten van grote aantallen bomen. Dat is onjuist. Kroonbedekking kan ook worden vergroot door bestaande bomen beter te beheren en groter te laten worden. Het gaat bij de '3'-component bovendien

specifiek over het zien van grotere bomen. Onderzoek van bijvoorbeeld de Katholieke Universiteit Leuven heeft aangetoond dat deze veel ecosysteemdiensten leveren en meer bijdragen aan onze gezondheid. Om bomen ouder en groter te laten worden, moet er meer worden gestuurd op (bescherming van) geschikte groeiplaatsen. Uiteraard dient er goed te worden gekeken naar welke boomsoorten het waar het beste doen.

Hierbij komt ook de kwaliteitsvraag naar voren: er moet een goede mix van geschikte soorten worden gebruikt. Kwaliteit is ook van groot belang voor de 300-component. Openbaar groen moet gevarieerd zijn en mogelijkheden bieden voor verschillende vormen van recreatie en (natuur)beleving. Ook moet het veilig en toegankelijk zijn en iedereen moet zich welkom voelen. Biodiversiteit is essentieel, ook vanwege de aangetoonde link met gezondheidswinsten.

Goed gebruik van de richtlijn

Uiteraard moet de 3+30+300-regel worden ingebed in een weloverwogen groen- en omgevingsvisie. Het zal meestal niet mogelijk zijn om alle componenten binnen een paar jaar te realiseren, maar op de langere termijn kan de ambitie stap voor stap worden ingevuld. De vuistregel moet worden gekoppeld aan andere richtlijnen en eisen, bijvoorbeeld voor biodiversiteit maar ook sociale gelijkheid. Op deze manier kan er een sterk en ambitieus groenbeleid worden ontwikkeld en toegepast – en dat dient liever vandaag dan morgen te gebeuren. Een goede groene infrastructuur moet er tenslotte zijn voor iedereen.

Stadsnatuur op de agenda

De 3+30+300-richtlijn heeft stadsbomen en stadsnatuur meer algemeen op de agenda gezet, ook politiek. Dit biedt kansen voor verdere vergroening en het verbeteren van het natuurcontact van stadsbewoners. Ook kan er een koppeling worden gemaakt met biodiversiteit, door goed te kijken welke bomen en soorten groen bij kunnen dragen aan een grotere soortendiversiteit en variatie van habitats. Bomen zijn belangrijk, maar uiteraard gaat het ook om andere soorten planten – en dieren.

Dit is een bewerkte versie van een artikel dat werd gepubliceerd in het Belgische SamPol magazine (januari 2025).

Voor verdere informatie

- <https://www.330300rule.com/>, website over de 3+30+300-regel met veel voorbeelden en onderzoeken uit binnen- en buitenland.
- Konijnendijk, C.C., 2023. Evidence-based guidelines for greener, healthier, more resilient neighbourhoods: Introducing the 3-30-300 rule. *Journal of Forestry Research* 34, 821-830. <https://doi.org/10.1007/s11676-022-01523-z>.
- Konijnendijk, C. et al., 2025. Handboek 3+30+300 regel. Beschikbaar via <https://klimaatadaptatienederland.nl/hulpmidde-len/overzicht/handboek-3-30-300-regel/>.

Op stap naar het Nationaal Park Rotterdam

Door Jan Alewijn Dijkhuizen

Foto's Jan Alewijn Dijkhuizen

Het thema van deze In de Branding is Natuur in de Stad, dat is voor mij een mooie aanleiding om de stad in te gaan. Over het algemeen is dat niet mijn favoriete bezigheid...

En waar kun je beter terecht als je iets wilt weten over natuur in de stad dan in het Natuurhistorisch Museum Rotterdam.

In het museum is een grote tentoonstelling ingericht over de biodiversiteit in de gemeente Rotterdam met als titel Nationaal Park Rotterdam en dat gaat ook over het werkgebied van onze KNNV-afdeling. Denk bijvoorbeeld aan het project strandbroedvogels op de Maasvlakte, maar ook over de aanvoer van exoten door en over water (spoor)wegen.

Nationaal Park Rotterdam.

Museum en onderzoek

Het Natuurhistorisch Museum heeft als visie: "informer en verbazen over de diversiteit en veerkracht van de (stads)natuur". De bronnen voor deze visie: de museale collectie en de kennis van Bureau Stadsnatuur Rotterdam, afgekort bSR.

Vanuit KNNV-perspectief is dat een interessant fenomeen, bSR doet grotendeels wat wij als werkgroepen ook (onbetaald) doen. Namelijk zoveel mogelijk gegevens verzamelen -en delen- over de biodiversiteit in de eigen leefomgeving. Het bSR doet daarnaast ook veel projectmatig onderzoek in de vorm van quickscans en andere opdrachten om bouwprojecten en infrastructurele projecten te begeleiden. Er zijn dan ook een heel aantal ecologen in dienst van bSR. Het bijzondere is dat het in 1997 mede door de gemeente Rotterdam opgerichte bSR vast onderdeel is van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam. Het hoofd van bureau Stadsnatuur Rotterdam, ing. Niels de Zwarte is tevens adjunct-directeur van het museum.

Kennis

Het museum beschikt dan ook over de meest recente kennis van de biodiversiteit in de gemeente Rotterdam en dat zie je terug in de tentoonstelling over Nationaal Park Rotterdam.

Een mooi voorbeeld is de (net niet) Rotterdamse otter die 10 meter van de stadsgrens in de berm van de snelweg dood werd gevonden. Een boswachter van SBB (Staatsbosbeheer) vond deze otter en deze is nu geprepareerd te bewonderen in het museum. Met de wetenschap dat de otter dus in zuidwestelijke richting aan het oprukken is.

Otter, foto Natuurhistorisch Museum Rotterdam

De tentoonstelling Nationaal Park Rotterdam

In het museum wordt goed uitgelegd waarom je ook het ecosysteem "stad", met alle aanwezige diversiteit aan leven, wel als een nationaal park zou kunnen zien en het dan ook als nationaal park zou moeten beheren en beschermen. Er wordt wel erkend dat de mens het dominante onderdeel in het gebied is en dus veel invloed heeft op de planten en dieren die er voorkomen. Bij de entree van de tentoonstelling worden allerlei voorbeelden getoond waar bewoners van het nationaal park zelf een bijdrage kunnen leveren aan de instandhouding van de biodiversiteit. Je kunt de folders met informatie zo meenemen. Veel van deze voorbeelden zijn ook in woonwijken van bijvoorbeeld Spijkenisse, Hellevoetsluis en Brielle actueel: "Maak je tuin toegankelijk voor egels", "Houd het zoveel mogelijk donker", "Laat je tuin rommelig", "Haal je tegels weg", "Doe mee met natuuronderzoek", "Plaats nestkasten". Ook als wij ons er als mensen niet bewust

mee bemoeien weten planten en dieren zich vaak goed aan stadse omstandigheden aan te passen. In de tentoonstelling is bijvoorbeeld een nest van zwerfafval te zien waar een knobelzwaan een prachtige broedplek van heeft weten te maken. In Hellevoetsluis heb ik dat al diverse meerkoeten zien doen.

Meer natuurlijke voorbeelden van stadsbewoners zijn de rosse vleermuizen in de bomen van het Kralingse Bos en de bevers op het eiland van Brienenoord.

Een van de belangrijke thema's in de tentoonstelling over stadsnatuur is de aanwezigheid van exoten. Er staat een interessante hypothese over wat we wel en geen exoot noemen: planten en dieren die zich voor het jaar 1500 in ons land hebben gevestigd noemen we geen exoot, daar komt het konijn goed mee weg want die was er net iets eerder...

Iedereen kent natuurlijk de halsbandparkiet en de Nijlgans maar ook de Aziatische duizendknoop en de kiezelprinkhaan zijn nieuwe soorten in Nationaal Park Rotterdam. Zo ook de zeetulp, een soort zeepok die Rotterdam met behulp van schepen heeft bereikt.

Kiezelprinkhaan op kiezelstenen tussen spoorrails

Cultuurvolgers

Door toegepaste verharding en stadsklimaat komen er in Nationaal Park Rotterdam ook soorten voor die zich aan dit biotoop weten aan te passen; de tentoonstelling besteedt aandacht aan de zwartsteel (varen), de vos en de bruine rat...

Bruine rat

Volgens de filosofie van het Natuurhistorisch Museum is de bruine rat een exoot! In de 18e eeuw bereikte de bruine rat, waarschijnlijk via schepen, West-Europa (bron: Zoogdiervereniging). Een van de grondleggers van het museum is bioloog van Deinse, leraar in Rotterdam die vanaf de Eerste Wereldoorlog een enorme verzameling inheemse dieren verzamelde en prepareerde. Bij alle vondsten werden aantekeningen bewaard en er is in het museum een hele zaal ingericht als "het Kabinet van Deinse". En daar vond ik deze opgezette rat met kaart van waarnemingen in 1921. Deze kaart is in ieder geval zeer verouderd!

Knobelzwaan nest van afval

Bruine rat en verspreidingskaart in 1921, kabinet van Deinese

Geheel in stijl van het museum wordt er over de rat heel anders gecommuniceerd dan de meeste stadsbewoners zouden doen. Het museum schrijft het volgende: "In Rotterdam wonen naar schatting bijna net zoveel ratten als mensen. Ja echt! Terwijl wij slapen trekken deze slimme stadsbewoners eropuit. Ze kennen elke hoek van de stad: van verborgen riolen tot parken en pleinen. Overal weten ze voedsel, water en schuilplekjes te vinden. De bruine rat, ook wel de rioolrat genoemd, is de echte koning van de nacht. Hij is een alleseter, graafkampioen en een zwemkampioen. In één nacht leggen deze ratten soms wel 4 km af! Ratten hebben vaak een slechte naam maar ze lijken eigenlijk best op ons. Sociaal, nieuwsgierig en enorm vindingrijk. Misschien hebben we dus meer gemeen met onze piepende burens dan we denken"

Daar heb ik als zoogdierliefhebber weinig aan toe te voegen!
Tijdens het braakbal pluizen is de bruine rat ook een graag geziene vondst. De schedeltjes zijn groot en de tanden en kiezen zijn goed te bewonderen zodat uitleg over de relatie tussen voedselkeuze en de vorm van het gebit goed uit te leggen is.

Geplozen kiezen van bruine rat uit braakbal van kerkuil

De toekomst van Nationaal Park Rotterdam

Het museum schetst een tamelijk optimistisch beeld over de toekomst van Nationaal Park Rotterdam. Geconcludeerd wordt dat klimaatverandering en veranderingen op gebied van wonen, werken, vervoer en voedsel sowieso om aanpassingen van de stad en haar bewoners vraagt. Natuurhistorisch Museum Rotterdam pleit voor een integratie van natuur in de stad met meer ruimte voor beplanting en groene daken voor schaduw en ontspanning. Bewezen is dat groen in de stad de gemiddelde temperatuur enkele graden kan laten zakken. Ook opvang van water wordt een belangrijk item in de toekomst; we moeten er zuiniger mee opgaan om droge periodes te overbruggen. Kortom, een hele uitdaging waar in het Natuurmuseum Rotterdam aandacht voor is en ideeën worden aangedragen.

Toekomst beeld van de groene stad

Realiteit

Het Natuurhistorisch museum heeft een reputatie als het gaat om het verzamelen van nuchtere feiten uit de natuur, getoond in de expositie "Dode dieren met een verhaal": beroemd is de Dominomus (die was overigens uitgeleend dus die heb ik gemist...) maar ook de McFlurry-egel, de ijsvogel bevroren in ijs, de krab in de muizenval, de Tweede Kamermuis en de CERN-marter.

Braakbal van ooievaar

Wat mij als actieve braakbal pluizer natuurlijk niet ontging was de braakbal van een ooievaar vol elastiekjes.

Historie

Naast aandacht voor de huidige problematiek rond mens en natuur heeft het museum ook een mooie collectie historisch materiaal van voor de mens op aarde verscheen. Deze expositie heet "Opgeraapt, Opgevist, Uitgehakt" en toont een overzicht van fossielen uit Nederlandse

Drol van Ramon

bodem. Daar zitten stukken bij van een half miljard jaar oud, koralen van 400 miljoen jaar, skeletdelen uit een steengroeve van Winterswijk van 230 miljoen jaar geleden en de redelijk recente fossielen van mammoet, sabeltandtijger (30.000 jaar oud). Visser en fossielenzoekers op het strand hebben mooie vondsten aan het museum geschenken. Natuurlijk vind je op de Zandmotor en de Maasvlakte ook onderdelen van minder grote dieren zoals woelratten, ik heb zelf een kiesje van een woelrat gevonden op de Maasvlakte.

Bijzondere aanvulling op deze verzameling is een recent skelet van olifant Ramon die leefde in de dierentuin Blijdorp in Rotterdam. En daar ligt ook de enige drol van Ramon die bewaard is gebleven. Je moet toegeven dat de collectie van dit museum heel bijzonder is...

Educatie

Natuurlijk ontbreekt er in dit museum geen scholenprogramma. Er zijn allerlei leuke lessen te volgen waarbij je zelf schedels, vachten, schelpen en andere materialen in je handen mag houden. Volgens mij vinden kinderen dat best spannend, zo is er onder andere het gebittenpaneel waar je moet onderzoeken welk dier wat eet. Let vooral op de schedel linksonder.

Het bezoek aan de stad en het Natuurhistorisch Museum geeft in ieder geval voldoende stof tot nadenken...

En het is gewoon een heel mooi en gevarieerd museum!

Wie eet wat?

Ga mee op stadssafari!

Door Astrid van der Schee

In elk dorpje en in elke stad leven honderden soorten klein leven die je soms (bijna) niet met het blote oog kunt zien. Zoals schimmels, bacteriën, bodemdier-tjes, mossen, korstmossen en ander klein leven. Dat 'kleine' leven is wat betreft zijn functie echter van levensbelang voor ander, meer zichtbaar leven. Denk aan de plek in de voedselketen, aan de vruchtbaarheid van de bodem of bijvoorbeeld het belang ervan voor planten en bomen. Kijk daarom de komende tijd eens nauwkeuriger om je heen. Welk klein leven vind je in jouw omgeving? Ga mee op stadssafari met Naturalis en doe de bingo.

Vind je het zonde om deze pagina uit In de Branding te halen? De online versie van de bingokaart is hier te vinden: https://www.naturalis.nl/system/files/inline/Verborgen%20stadsnatuur_bingo_A5.pdf

Deze bingo is door Naturalis ontwikkeld voor hun project Verborgen stadsnatuur (www.naturalis.nl/verborgenstadsnatuur) en is met toestemming overgenomen.

ONTDEK DE VERBORGEN STADSNATUUR

Doe mee aan onze ontdekkingsstocht naar verborgen stadsnatuur!

Natuur vind je overal. Ook in de stad! Zo vind je er mossen, schimmels en bodemdieren. Dit leven is belangrijk voor de gezondheid van grotere planten en dieren. Hoe? Dat willen we ontdekken. Samen met jou!

Ga naar naturalis.nl/verborgenstadsnatuur of scan de QR-code en breng de verborgen stadsnatuur van Nederland met ons in kaart.

Waarom?

We merken ze maar weinig op: mossen, bodemdieren en schimmels (zoals korstmossen en paddenstoelen). Toch zijn deze organismen erg belangrijk voor de stadsnatuur en voor ons! Zo leveren ze voedsel voor de stadsbomen en grotere dieren, ruimen ze natuurlijk afval op en dragen ze bij aan een gezonder stadsklimaat. Als je goed kijkt, kun je deze verborgen natuur bijna overal vinden in jouw omgeving.

Volg het stappenplan

Welk verborgen leven vind je in jouw buurt? Volg deze stappen om dat uit te vinden:

1 Zoek!

Ga op ontdekkingsstocht in jouw omgeving, en gebruik deze **bingokaart** als startpunt. Kun jij er drie op een rij aankruisen? Je komt vast ook nog veel andere organismen tegen. Benieuwd wat jij ontdekt hebt? Ga dan verder met stap 2.

Tip!
Met een vergrootglas kun je kleine organismen beter zien en ontdekken!

2 Herken!

Probeer de gevonden soorten te herkennen via de gratis app **ObsIdentify**. Maak daarvoor een foto en identificeer het organisme via de app. Je kunt jouw waarnemingen bewaren voor jezelf, of verdergaan met stap 3 om jouw waarnemingen te delen op Waarneming.nl.

3 Draag bij aan kennis van de natuur!

Jouw waarnemingen kunnen belangrijk zijn voor onderzoek naar de verborgen stadsnatuur! Maak daarvoor een account aan op Waarneming.nl en volg de instructies. Zo kun je nieuwe waarnemingen met ObsIdentify uploaden naar jouw account.

Er is ontzettend veel verborgen stadsnatuur om te ontdekken! Meer weten? Volg ons via [@stoepplantjes](https://twitter.com/stoepplantjes) en [@verborgenstadsnatuur](https://twitter.com/verborgenstadsnatuur) op Instagram, Twitter of Facebook.

GA OP STADSSAFARI MET DEZE BINGOKAART!

Wat voor verborgen natuur is er eigenlijk allemaal in de stad? In Nederland groeien ongeveer 1.400 verschillende soorten mossen en korstmossen, meer dan 5.000 soorten paddenstoelen, en heel veel bodemdiertjes. Je vindt ze op boomschors, stoeptegels, dakpannen, muurtjes, tussen planten en strooisel, op de grond en in de bodem. Ga op pad en zoek zoveel mogelijk verborgen stadsnatuur. Kun jij er drie op een rij aankruisen?

Zwartgerande tuinslak
bodemdier

Groot dooiermos
korstmos

Gewoon elfenbankje
paddenstoel

Gewoon dikkopmos
mos

Echte tonderzwam
paddenstoel

Kelderpissebed
bodemdier

Gewoon muisjesmos
mos

Gewone regenworm
bodemdier

Muurschotelkorst
korstmos

Foto's te vinden via [Waarneming.nl](https://www.waarneming.nl)

Berm met orchideeën. Foto: Marlies van Santen

Orchideeën in Hellevoetsluis

Door Marlies van Santen

In 2010 is de gemeente Hellevoetsluis gestart met het ecologisch beheren van de berm langs de Kanaalweg Westzijde ter hoogte van Den Bonsen Hoek. Tot die tijd werd deze berm circa drie keer per jaar geklepel. Sinds 2010 wordt de berm twee keer per jaar gemaaid, waarna het maaisel wordt afgevoerd. Al in het eerste jaar werden er op twee plekken in de berm enkele rietorchissen aangetroffen. Aangezien die onder de Flora en Faunawet beschermd waren, werden die plekken vervolgens slechts één

keer, namelijk na de bloei, gemaaid.

In 2015 is ook het park tussen de Ravense Hoek en de Kanaalweg Oostzijde toegevoegd aan ecologisch beheer. Dit park werd tot die tijd als gazon gemaaid, maar al in het eerste jaar bleken er enkele orchideeën te groeien. De jaren erna zijn in het park diverse soorten orchideeën gevonden, vooral rietorchissen maar ook bijenorchis en (eenmalig) moeraswespenorchis. Zowel de berm als het park zijn door het ecologisch beheer erg bloemrijk geworden. Inmiddels

lijken de orchideeën in het park het wel steeds moeilijker te krijgen. Door slechts één keer per jaar te maaien, wordt de begroeiing hoger en dichter waardoor de orchideeën minder kans krijgen. Daarom worden delen van het park twee keer per jaar gemaaid en afgevoerd. Geprobeerd wordt om die delen af te wisselen en de stukken met de meeste orchideeën te laten staan. Ook de droge zomers die steeds vaker voorkomen, hebben mogelijk een negatief effect op het aantal orchideeën dat er groeit.

De Amerikaanse schaarbek, een tropische verrassing. ± 40 cm.

Door Gerda Hos

Net terug van een fantastische vakantie in Suriname zie ik in onze agenda staan dat het tijd is om een nieuw stukje te schrijven. Lichamelijk en geestelijk ben ik daar echter nog niet aan toe. En “help”, waar moet ik deze keer over schrijven. Snel had ik een compromis gevonden. Het werd een verhaaltje over schaarbekken. Die had ik namelijk gezien in Suriname en deze zeevogels uit de familie van de meeuwen en sterns hebben een onuitwisbare herinnering bij mij achtergelaten.

In 2023 zijn we ook in Suriname geweest, maar toen zijn veel vogelexcursies niet doorgegaan door de lage waterstand. Het land bestaat uit 85% (of zelfs meer) oerwoud dat alleen per boot te bereiken is en het water stond zo laag dat we diverse gebieden niet konden bereiken. Dit jaar was dat gelukkig anders en onze eerste excursie was dan ook naar Bigi Pan, een natuureservaat in de zompige kustvlakte met veel open water, moddervlakten en mangrovebossen tegen de grens met Guyana. Echt een vogelgebied door het grote voedselaanbod. Zo zagen we er flamingo's, rode ibissen, zilverreigers, ooievaars, roze lepelaars, visarenden en dus ook schaarbekken met hun aparte snavels. De onderkant van de snavel is

een stuk langer dan de bovenkant. Als je het ziet denk je dat er iets niet klopt, maar het is heel functioneel. 's Avonds gaan ze al vliegend net boven de waterspiegel met de open ondersnavel door het water om zo visjes en/of schaaldieren te vangen. Als de ondersnavel een prooi raakt klapt de bovensnavel naar beneden en schiet de kop al vliegend onder water. De kop komt weer boven en het visje wordt al vliegend verorberd. Ze vlogen in groepjes om samen te werken en het was echt spectaculair om te zien. Met hun lange puntige vleugels vliegen ze eigenlijk best wel traag.

Ze zijn aan de bovenzijde donkerbruin en ook de kruin heeft die kleur. De onderzijde, buik, kin en wangen zijn wit. En de afgeplatte snavel is oranje met een lange zwarte punt en kan zeer wijd geopend worden. Altijd handig bij een grotere prooi! De korte poten zijn ook oranje en ze hebben een gevorkte staart. Verder hebben ze katachtige ogen met een verticale spleetvormige pupil. Dit is een zeldzaamheid bij vogels. Niet dat ik dat in hun vlucht heb kunnen aanschouwen, maar we hadden een gids met kennis van zaken en dat is heel wat waard! Ze leven in kolonies langs kusten en rivieren

met vrij laag en kalm water. De gids wist helaas niet of ze ook hier broeden en in de boeken heb ik hier ook niets over weten te vinden. Ze leven en broeden in de droge tijd in kolonies. Het nest is een eenvoudig kuiltje op een zandbank. Komt er tijdens het broeden een indringer te dicht bij het nest dan valt de broedende vogel deze aan met korte blaffende krenten. De 2-4 geelbruine eieren met zwarte vlekken worden door beide partners 4½ week bebroed. Na uitkomst verlaten de kuikens snel het nest en door hun schutkleur (geel-bruin dons) zijn ze betrekkelijk veilig in het zand. De snavel is nog gewoon, zodat ze voedsel van de grond kunnen pikken. Pas als de veren gaan groeien begint de ondersnavel langer te worden en na ongeveer 6 weken kunnen ze vliegen en zelf in het water eten vangen. Al met al een zeer interessante vogel, die ik er niet echt heel fraai uit vind zien, maar door zijn manier van jagen toch heel veel indruk op mij gemaakt heeft. Dus ik kan iedereen aanraden naar Suriname te gaan voor deze en andere vogels. Maar ook voor het klimaat, het oerwoud met zijn beesten en de relaxte manier van leven en de aardige mensen. Gewoon doen zou ik zeggen!

Beste wandelaars

Een nieuwe app voor uw smartphone. Een app die bedoeld is voor wandelaars die, onder zonnige en aangename omstandigheden, regelmatig of zomaar een wandeling maken in plantsoen, park, landgoed of natuurgebied. Bedoeld om de vlinders en/of libellen, die u onderweg ziet, systematisch vast te leggen en de gegevens direct bij de belanghebbende instanties, de Vlinderstichting en "landelijke meetnetten", te doen belanden. Dat zijn de instanties die de gegevens gebruiken om bijvoorbeeld te zien waar bepaalde soorten (nog) voorkomen en jaarlijks kunnen vaststellen hoe het met deze insecten is gesteld en welke tendensen er zijn ontstaan. Al met al wordt ook met de inbreng via Count4Nature meegewerkt aan een betrouwbaar landelijk beeld over het verloop van de natuurwaarden. Vlinders en libellen zijn uitstekende graadmeters voor uw natuurlijke omgeving.

De app heeft 2 keuzes om uw waarnemingen in te brengen, namelijk "flex tellen" en "meetnet";

- **Flex tellen:** is voor iedereen bedoeld die het leuk vindt om tijdens een wandeling waargenomen soorten vast te leggen. Hierbij wordt ook de locatie vastgelegd en de route die u heeft gelopen vanaf het moment dat de app wordt geactiveerd tot deze wordt gestopt. Wel alle waargenomen soorten noteren en niet alleen de mooie krenten in de pap, anders gaat het systeem 'denken' dat andere soorten ontbreken.
- **Meetnet:** is voor tellers die voor "meetnetten" wekelijks een vaste route lopen, een route die in overleg met de Vlinderstichting is vastgesteld. Een en ander verloopt via een afgesproken protocol, waardoor men jaarlijks een betrouwbaar beeld krijgt van de vlinder- of libellenstand. Deze vastgelegde routes zijn verspreid door het hele land en worden al ruim 30 jaar door zo'n kleine duizend liefhebbers ingevuld. Dit verliep eerst via papieren lijsten, daarna via de computer en nu kan men dus, als extra, direct in 't veld de gegevens inbrengen op deze app.

Naast meerdere natuurgerichte app's die gebruikt kunnen worden om waarnemingen 'door te geven', al of niet bijzondere waarnemingen, is deze app dus gericht op systematisch vastleggen van alle vlinders en/of libellen die u tijdens uw vrije wandeling of uw vaste monitoringroute kunt determineren. Voor nadere informatie verwijs ik u naar de website van de Vlinderstichting en met name naar "Nieuwsbrieven" {Nieuwsbrief #2 van dit jaar} of de rubriek "Relax, tel flex" onder "Nieuws".

• **Vogelwerkgroep**

De Woensdagtellers

Een groep enthousiaste vogelaars gaat elke woensdag om 08:30 uur met de auto op pad om vogels te kijken. Belangstellenden kunnen gewoon naar de Carpoolplaats Zwarte dijk/N57 komen. Daar worden de excursiegangers ingedeeld in zo min mogelijk auto's.

Kleine vos op Grote muggerorchis, Tenellaplas. Foto: Peter Vermaas

Activiteitenkalender

datum	wie	wat	tijd	verzamelen
Zaterdag 6-6	NHD	Orchideeënexcursie*	10.00-11.30	BC Tenellaplas
Vrijdag 12-6	VWG	Wandel mee met de VWG	19.45	BC Tenellaplas
Zaterdag 27-6		Excursie naar De Brand en Loonse en Drunense Duinen *	15.00.	P De rustende Jager Oude Bosschebaan 11 Biezenmortel
Zaterdag 11-7	IWG	Dagvlinderexcursie *	13.30-15.30	BC Tenellaplas
Vrijdag 17-7	IWG	Nachtlinders tijdens de Nationale Nachtlindernacht	21.45-01.00	BC Tenellaplas
Zaterdag 18-7	IWG	Nachtlinders tijdens de Nationale Nachtlindernacht	22.00-02.00	BC Tenellaplas
Zaterdag 29-8	NHD	Natuurfestival de hele dag van 06.00 / na 24.00 uur wisselende excursies	div.	BC Tenellaplas
Vrijdag 4-9	ZWG	Vleermuisexcursie met Jan Alewijn Dijkhuizen *	20.30	Fort Haerlem, Hellevoetsluis
Zaterdag 3-10	VWG	Eurobirdwatch Slag Maasmond, ingang Nieuwe Waterweg	8.00	Slag Maasmond

* Kijk op de website voor de verplichte aanmelding bij deze activiteit: <https://hollandsedelta.knnv.nl/agenda/>
 Kijkt u voor de zekerheid even op onze internetsite of een activiteit doorgaat zoals die hierboven aangegeven staat.
 Dit voorkomt tevergeefs reizen en teleurstelling. <https://hollandsedelta.knnv.nl/>
 Alle activiteiten georganiseerd door het IVN Voorne-Putten-Rozenburg vindt u op hun website
<https://www.ivn.nl/afdeling/voorne-putten-rozenburg>

Wilt u ook adverteren in dit blad, neem dan contact op met Tom van Wanum: tomvanwanum@xs4all.nl

Vraag 'm nu gratis aan!

Ja, ik ontvang een proefnummer cadeau!

Zuid-Hollands Landschap

Iedereen kan wel wat Zuid-Hollands Landschap gebruiken.

Om inspiratie op te doen of zich te verwonderen. Wilt u kennis maken met natuurnieuws of routes in de mooie gebieden die de Stichting Het Zuid-Hollands Landschap beschermt. Vraag dan een gratis proefnummer aan.

Het proefnummer mag vrijblijvend en zonder verplichtingen worden gestuurd aan:

Voornaam ☐ m ☐ v

Achternaam

Adres

Postcode

Woonplaats

Stuur deze bon naar: Stichting Het Zuid-Hollands Landschap, t.a.v. de Beschermersadministratie, Antwoordnummer 10202, 2600 WB Delft of ga naar www.zhl.nl/proefnummer

Roodpotige groefbij. Foto: Peter Vermaas

In de **BRANDING**

tijdschrift van de

Natuurvereniging Hollandse Delta

(een afdeling van de KNNV)

In de BRANDING bevat mededelingen van de Natuurvereniging Hollandse Delta en verschijnt viermaal per jaar:

1 februari, 1 mei, 1 september en 15 november.

Kopij inleveren bij Tom van Wanum in Word-formaat en foto's separaat naar e-mail:

tomvanwanum@xs4all.nl

Inleveren vóór 1 januari, 1 april, 1 augustus en 15 oktober

Redactie:

Jan Alewijn Dijkhuizen, Marianne op den Dries, Astrid van der Schee, Peter Vermaas, Tom van Wanum.

Lidmaatschap en contributie:

Jaarcontributie 2026

met automatische incasso: € 35,75

huisgenootleden: € 10,25

jongerenlidmaatschap (t/m 30 jaar): € 16,50

donateurs: € 20,00

Bank: Triodos rekening nummer:

NL18 TRIO 0254 6500 31

t.n.v. KNNV afd. Hollandse Delta te Hellevoetsluis.

Lidmaatschap- en donateursperioden lopen van jan. t/m dec.

Opzeggen lidmaatschap: Altijd twee maanden voor het einde van het verenigingsjaar, dat is dus vóór 1 november.

Werkgroepen en coördinatoren:

Insecten: Jan de Winter

insectenwerkgroepHD@gmail.com

Natuur & Beleid: Petra van Nes-de Man

knnvnatuurenbeleid@gmail.com

Paddenstoelen: Els Jonkers

paddenstoelenwerkgroepHD@gmail.com

Planten: Theo Hagendoorn

plantenwerkgroepHD@gmail.com

Reptielen, amfibieën, vissen: Gerrit Hijbeek

werkgroep.rav.hd@gmail.com

Vogels: Peter Vermaas

vogelwerkgroepHD@gmail.com

Zoogdieren: Jan Alewijn Dijkhuizen

janalewijnDijkhuizen@kpnmail.nl

Ecologie: Piet Mout (ai)

werkgroepEcologie.knnv.hd@gmail.com

Dagelijks Bestuur:

Voorzitter: Petra van Nes-de Man

voorzitter@hollandsedelta.knnv.nl

Penningmeester: Heleen Kraak

penningmeester@hollandsedelta.knnv.nl

Secretaris: Peter Vermaas

secretaris@hollandsedelta.knnv.nl

Officiële stukken, verzoeken aan werkgroepen etc. naar het postadres:

Schudegge 17, 3224 BP Hellevoetsluis

Bestuursleden

Hans op den Dries (PR aanspreekpunt)

lunde06540@upcmail.nl

Piet Mout

pietermout1950@gmail.com

Jos Schreiner

j.schreiner@upcmail.nl

Tom van Wanum

tomvanwanum@xs4all.nl

Ledenadministratie

Marianne op den Dries

ledenadministratie@hollandsedelta.knnv.nl

Nieuwe leden, adreswijzigingen, alle andere ledenmutaties en opzeggingen via

ledenadministratie@hollandsedelta.knnv.nl

of via postadres:

Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis

Internetsite KNNV afd. Hollandse Delta

<http://www.knnv.nl/hollandsedelta>

Webmaster: Marianne op den Dries

webmaster@hollandsedelta.knnv.nl

Nieuwsbriefredactie: tomvanwanum@xs4all.nl

© Natuurvereniging Hollandse Delta

Voorpagina: Natuur in de stad. Foto: Tom van Wanum

Natuurvereniging Hollandse Delta

Ledenadministratie : Marianne op den Dries, Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis

☎ 0181 – 318 329 ✉ ledenadministratie@hollandsedelta.knnv.nl